

van de Amsterdam havenarbeid. De epiloog die daarna komt is eigenlijk een tweede samenvatting en bevat enkele weinig zeggende slotsommen zoals: ‘Het *algemene beeld* over de periode 1945-1995 liet zien dat de SHB primair een vraagstuk was van de gezamenlijke ondernemers en door haar oorsprong van sjouwen en stouwen van de stukgoedsector’ (p. 516). Dit citaat laat meteen ook zien dat de lang vrij soepele stijl de auteur nu bij tijd en wijle in de steek laat. Ook het afwisselend gebruiken van verschillende lettertypes oogt niet elegant. Voor het overige moeten we Boot echter dankbaar zijn voor het in kaart brengen van deze soms taaie stof.

Hugo van Driel

Rotterdam School of Management, Erasmus University

Rebekka Habermas en Gerd Schwerhoff (red.), *Verbrechen im Blick. Perspektiven der neuzeitlichen Kriminalitätsgeschichte* (Frankfurt/New York: Campus, 2009) 441 p. ISBN 978-3-593-38932-5.

In tegenstelling tot in Nederland bestaat er in Engeland, Frankrijk en Duitsland een levendige historiografie op het gebied van de vroegmoderne criminaliteit en rechtspraak. Het in 2009 verschenen *Verbrechen im Blick*, een bundel onder redactie van Gerd Schwerhoff en Rebekka Habermas – twee van Duitsland’s belangrijkste criminaliteitshistorici – is een weerslag van de nieuwste perspectieven in het onderzoek naar vroegmoderne criminaliteit in Duitsland.

Het boek bestaat uit vijf delen. Het eerste deel ‘Perspektiven’ bevat twee introductie-artikelen van Rebecca Habermas en Achim Landwehr waarin zij ingaan op de huidige debatten en de stand van zaken in het criminaliteitsonderzoek. De laatste decennia heeft op dat gebied een verschuiving plaatsgevonden van de klassiek rechtshistorische invalshoek waarin de nadruk ligt op wetgeving, de toepassing van rechtsregels en juridische procedures naar de sociaaleconomische benadering van criminaliteit. In deze laatste stroming worden ontwikkelingen in criminaliteit en rechtspraak gerelateerd aan sociale disciplineren en de civilisatietheorie van de socioloog Norbert Elias. Dat laatste is wel bekend in Nederland, maar veel minder bekend is het door Martin Dinges geïntroduceerde begrip ‘Justiznutzung’. Deze term staat voor de manieren waarop mensen in het verleden gebruikmaakten van de verschillende vormen van rechtspraak en conflictregulering en betekende een belangrijke paradigmaverschuiving binnen de sociaaleconomische geschiedenis. De focus verschoof van de controle van boven af vanuit overheden, kerken en andere instituties – historicus Heinz Schilling is een belangrijke representant van die richting – naar de initiatieven en drijfveren van mensen vanuit allerlei lagen van de bevolking die gebruikmaakten van het recht om hun eigen doelen te verwezenlijken. Rebekka Habermas meent dat criminaliteitshistorici nog een stap verder moeten gaan en introduceert de term ‘Doing Recht’, waarmee ze bedoelt dat een rechtssysteem slechts kan worden doorgrond door naar alle actoren te kijken (aanklagers, verdachten, politie, media, etc.).

De bundel wil niet alleen laten zien dat een interdisciplinaire invalshoek noodzakelijk is voor het onderzoek naar criminaliteitsgeschiedenis, maar is daarnaast een pleidooi voor grensoverschrijding in chronologisch opzicht. Traditioneel bestaat er in de Europese (rechts)geschiedenis een sterk onderscheid tussen de vroegmoderne periode en de moderne periode. Dat is niet vreemd, want met het ontstaan van de

moderne natiestaat ontstond er een fundamenteel anders rechtstelsel dat niet meer lokaal vanuit steden en gemeenschappen was georganiseerd, maar op centraal niveau met algemene geldende wetgeving en regels voor civiel recht, strafrecht en rechtsprocedures. Een probleem is dat als gevolg daarvan criminaliteitspatronen in relatie tot sociaaleconomische ontwikkelingen in de overgangsfase – de periode tussen 1800 en 1900 – weinig zijn onderzocht. De Duitse historici duiden de overgangperiode van vroegmodern naar modern aan met de term ‘Sattelzeit’. In hun introductieartikelen pleitten Rebekka Habermas en Achim Landwehr dan ook voor een grensoverschrijdend perspectief waarin historici veel meer de juridische debatten of rechtsideeën in relatie moeten brengen met rechtspraktijken.

In de daaropvolgende dertien artikelen worden drie thema’s behandeld: criminaliteit en strafrecht tijdens de overgangperiode; sociale controle; criminaliteit en de media. In de eerste vier artikelen van Karl Härter, Falk Bretschneider, Peter Wettmann-Jungblut en Joachim Eibach blijkt direct de waarde van het periodeoverschrijdende perspectief. Zo laten zij zien dat er naast een aantal fundamentele veranderingen ook continuïteit in het strafrecht tussen ca. 1770 en 1850 valt waar te nemen. De staat werd vanaf deze periode bepalend in het recht, terwijl burgers onmiskienbaar een minder sturende rol gingen spelen. Härter werpt dan ook de interessante vraag op in hoeverre ‘Justiznutzung’ in de vroegmoderne en moderne tijd vergelijkbaar is. Wettman-Jungblut vraagt zich daarnaast af waarom vrouwelijke verdachten in deze periode grotendeels uit het strafrecht verdwijnen. Het is jammer dat geen van de auteurs aandacht besteedt aan een andere belangrijke verandering in de overgangperiode, namelijk de grotere aandacht voor kinderen in het strafrecht. Anderzijds, laat Falk Bretschneider zien dat overheden bleven teruggrijpen op oude strafgewoonten en stelt Joachim Eibach dat – in tegenstelling tot de algemeen geaccepteerde civilisatietheorie – geweld na de vroegmoderne periode net zo goed een belangrijk onderdeel van het dagelijks leven vormde.

De drie artikelen over sociale controle vanuit verschillende actoren in het strafrecht – van onder andere Lars Behrisch – zijn drie mooie casussen over Görlitz en Berlijn, maar misschien ook de minst verrassende stukken. De laatste zes artikelen over criminaliteitsmedia – waaronder een van Gerd Schwerhoff zelf – zijn thematisch het meest vernieuwend, want over de verslaggeving van en literatuur over criminaliteit in de vroegmoderne periode is nagenoeg niets bekend.

Deze bundel biedt een mooi zicht op de inspirerende perspectieven van Duitse criminaliteitshistorici. Daarnaast valt in dit werk de coherentie op, want de hoofdstukken sluiten qua thema’s en onderzoeksvragen uitstekend op elkaar aan. Deze bundel is dan ook een aanrader voor iedere historicus die zich met strafrecht en criminaliteit bezighoudt.

Manon van der Heijden
Universiteit Leiden